

JAN KWAK

LUDNOŚĆ LWÓWKA ŚLĄSKIEGO W ŚWIETLE SPISU LUDNOŚCI Z 1791 ROKU

Praca niniejsza opiera się przede wszystkim na spisie ludności (częściowo imiennym) z 1791 r.¹, który prawdopodobnie został sporządzony przez jednego z urzędników miejskich na polecenie władz pruskich. Spis ma charakter tabelaryczny, pisany jest ręcznie, również z ręcznym wykonaniem rubryk². Liczy 108 stron. Do strony 79 znajduje się spis mieszkańców, na stronach 80 i 81 — sumaryczne przedstawienie jego wyników, strony zaś 94—98 obejmują wykaz osób, które wyemigrowały ze Lwówka³. Wykorzystaliśmy także współczesne źródła rękopiśmienne⁴ oraz mającą charakter źródła publikację F. A. Zimmermanna⁵. Wielce pomocne okazały się przy pisaniu niniejszej pracy *Generalne tabele statystyczne Śląska* wydane przez T. Ładogórskiego⁶, a także prace S. Golachowskiego⁷, W. Dziewulskiego⁸ i M. Złata⁹. Praca T. Łado-

¹ Archiwum Państwowe Miasta Wrocławia i Woj. Wrocławskiego (dalej skrót: AP Wrocław), Magistrat miasta Lwówka, sygn. 2903.

² Archiwa miasta Lwówka zawierają sporo materiałów statystycznych z okresu fryderycjańskiego, między innymi także szereg spisów ludności z końca XVIII w. Wybraliśmy spis z 1791 r., ponieważ w odróżnieniu od pozostałych podaje on zawód spisanych głów rodzin bądź gospodarstw domowych. Danych tych w innych spisach brak, co uniemożliwia wykorzystanie ich w celu odtworzenia struktury zawodowej i społecznej ludności.

³ Spis ten ma 6 rubryk, a mianowicie: nr domu, w którym emigrant mieszkał we Lwówku, imię, nazwisko emigranta, zawód i nowe miejsce pobytu.

⁴ AP Wrocław, sygn. 2935.

⁵ F. A. Zimmermann, *Beiträge zur Beschreibung von Schlesien*, t. VI, Brzeg 1785.

⁶ *Generalne tabele statystyczne Śląska 1787 r.*, wyd. T. Ładogórski, Wrocław 1954.

⁷ S. Golachowski, *Opole w r. 1787* (Przegląd Zachodni, VIII, 1952, nr 1/2, s. 106—136), oraz tenże, *Głiwice u progu industrializacji* (tamże, 1952, z dod.).

⁸ W. Dziewulski, *Rozwój Dzierżoniowa do początków XIX w.*, odbitka z „Przeglądu Zachodniego”, Poznań 1954, nr 11/12.

⁹ M. Złat, *Lwówek*, Wrocław 1961.

górskiego umożliwiła porównanie niektórych informacji spisu z 1791 r. z danymi z 1787 r., a prace S. Golachowskiego i W. Dziewulskiego dokonanie analizy porównawczej analogicznych danych odnoszących się do Opola, Gliwic i Dzierżoniowa. Posługiwaliśmy się ze względu na charakter głównego źródła metodą statystyczną; stosowaliśmy również metodę opisową.

Stan ludności Lwówka w poszczególnych okresach jego dziejów kształtował się rozmaicie. Szczyt rozwoju ludnościowego miasta przypada na początek XVII w. W 1617 r. miasto liczyło 738 domów mieszkalnych oraz rzekomo 6000 mieszkańców i posiadało 450 warsztatów sukieniczych. Wojna trzydziestoletnia w sposób gwałtowny podcięła rozwój gospodarczy i co za tym idzie — zaludnienie Lwówka. Stan ludności miasta w drugiej połowie XVIII w. obrazuje tab. 1¹⁰.

Tab. 1. Stan ludności Lwówka Śląskiego w drugiej połowie XVIII w.

Rok	Liczba ludności	Rok	Liczba ludności
1756	2116	1780	2500
1771	2198	1781	2537
1775	2462	1784	2597
1776	2475	1785	2660
1777	2486	1786	2724
1778	2433	1791	2619

Z tabeli tej widzimy, że ludność Lwówka w poszczególnych latach drugiej połowy XVIII w. wzrastała bardzo powoli, a niekiedy wykazywała nawet spadek.

Według danych z 1787 r.¹¹ miasto posiadało 25 budynków publicznych oraz 372 budynki prywatne (łącznie z młynami, foluszami i oberżami). Z tego 96 budynków prywatnych przypadało na przedmieścia (w tym 2 folwarki). Znaczna większość (71^{0/0}) budynków prywatnych była pokryta dachówką¹². Świadczy to nie tyle o zamożności mieszkańców, ile raczej o nacisku władz na mieszczan spowodowanym częstymi pożarami. W 1518 r. rada miejska podjęła uchwałę o obowiązku murowania przynajmniej ścian szczytowych domów. Jeżeli chodzi o domy kryte słomą, to prawdopodobnie stały one na przedmieściach i należały do ludzi ubo-

¹⁰ Zimmermann, *op. cit.*, s. 297.

¹¹ Przy analizie sytuacji we Lwówku w 1787 r. oparliśmy się w zasadzie na *Generalnych tabelach statystycznych Śląska*.

¹² Zimmermann podaje, że miasto posiadało w 1787 r. 374 budynki prywatne (w tym 277, czyli 74^{0/0}, pokrytych cegłą).

gich, nie mogących sobie pozwolić na dom murowany. W tym samym roku w Opolu 22,4% budynków prywatnych było pokrytych dachówką¹³, a w Gliwicach tylko 2,9%¹⁴.

Bardzo małe zmiany zaszły pod względem budownictwa we Lwówku od 1787 do 1791 r. Spis z 1791 r. wymienia 282 budynki mieszkalne w mieście (w tym klasztor i szpital) oraz 96 na przedmieściach¹⁵. Tak więc całe miasto liczyło wówczas 376 budynków mieszkalnych (z wyjątkiem szpitala i klasztoru). W porównaniu z 1787 r. stan na przedmieściach nie uległ zmianie, a w mieście właściwym przybyły tylko 4 domy. Świadczy to o bardzo nikłym ruchu budowlanym, co wynikało prawdopodobnie z trudności gospodarczych mieszkańców, a szczególnie z ruiny rzemieślników. W 1787 r. we Lwówku na jeden dom mieszkalny przypadało 7,2 osoby¹⁶. O zahamowaniu rozwoju Lwówka świadczy fakt, że w 1791 r. zaludnienie jego było mniejsze niż w 1787 r.¹⁷ W wyniku tego współczynnik ilości osób przypadających na jeden dom mieszkalny spadł do 6,9 (w tym dla śródmieścia wynosi on 7,2, a dla przedmieść 6,2). Dla Opoli ten współczynnik wynosił 8, dla Gliwic 5,6 i 7,9 dla Dzierżoniowa¹⁸.

Dom mieszkalny zajmowało jedno lub kilka gospodarstw domowych. Mianem gospodarstwa domowego określamy zespół składający się z osób pozostających na utrzymaniu głowy gospodarstwa domowego oraz służby i czeladzi. Jest to pojęcie szersze od rodziny. Lwówek w 1791 r. liczył 662 gospodarstwa domowe¹⁹, czyli na jeden dom mieszkalny średnio przypadało 1,7 gospodarstwa domowego (w Opolu 2,1, w Gliwicach 1,3, w Dzierżoniowie 2,5)²⁰. A więc domy w wymienionych miastach były przeważnie jedno- i dwurodzinne.

Średnio na jedno gospodarstwo domowe przypadało we Lwówku 3,8 osoby²¹ (Opole 3,7, Gliwice 3,9, Dzierżoniów 3,3). Gospodarstwa z kolei podzieliliśmy na gospodarstwa komorników i posesjonatów, a także na gospodarstwa zatrudniające i nie zatrudniające sił najemnych. Ilustruje to tab. 2.

Gospodarstwa posesjonatów stanowiły 53,3% ogółu gospodarstw. Pozostałe to gospodarstwa komorników w liczbie 309, wśród których 67 gos-

¹³ Gola chowski, *Opole...*, s. 115.

¹⁴ *Generalne tabele...*, s. 206.

¹⁵ AP Wrocław, sygn. 2903.

¹⁶ Uwzględniliśmy tu gospodarstwa zakładowe.

¹⁷ W 1787 r. Lwówek liczył 2702 mieszkańców, a w 1791 r. 2619 osób. Zob. *Generalne tabele...* i AP Wrocław, sygn. 2903.

¹⁸ Zob. Gola chowski, *Opole...*; tenże, *Gliwice...*; Dzie w ulski, *op. cit.*

¹⁹ Nie uwzględniliśmy tu gospodarstw zakładowych.

²⁰ Zob. Gola chowski, *Opole...*; tenże, *Gliwice...*; Dzie w ulski, *op. cit.*

²¹ Nie uwzględniliśmy gospodarstw zakładowych.

Tab. 2. Gospodarstwa domowe według posiadania służby i czeladzi oraz liczby osób w gospodarstwie (bez gospodarstw zakładowych)

Grupa gospodarstw	Ra- zem	Gospodarstwa o liczbie osób												
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Bez służby i czeladzi	459	79	87	110	82	49	28	12	9	1	2	—	—	—
Ze służbą bez czeladzi	96	—	18	24	13	12	12	9	3	2	2	—	—	1
Z czeladzią bez służby	74	—	2	8	14	22	10	10	4	3	—	1	—	—
Ze służbą i czeladzią	33	—	—	—	2	6	6	8	4	1	3	—	2	1
Razem	662	79	107	142	111	89	56	39	20	7	7	1	2	2
w tym posesjonaci														
Bez służby i czeladzi	211	12	27	53	48	29	21	12	7	1	1	—	—	—
Ze służbą bez czeladzi	55	—	11	12	8	8	6	5	2	—	2	—	—	1
Z czeladzią bez służby	54	—	—	5	12	15	7	7	4	3	—	1	—	—
Ze służbą i czeladzią	33	—	—	—	2	6	6	8	4	1	3	—	2	1
Razem	353	12	38	70	70	58	40	32	17	5	6	1	2	2

podarstw było jednoosobowych. Wśród posesjonatów jest ich tylko 12. W obydwu grupach przeważają gospodarstwa nie zatrudniające sił najemnych, stanowiąc 69,3% (w tym wśród komorników 80,2%, a wśród posesjonatów 60,5%).

Wśród gospodarstw nie zatrudniających sił najemnych większość to gospodarstwa trzyosobowe, w których skład wchodził zazwyczaj rodzice oraz jedno dziecko. Natomiast gospodarstwa zatrudniające siły najemne wyróżniają się wśród posesjonatów, co szczególnie jest widoczne w gospodarstwach najzamożniejszych, zatrudniających tak służbę, jak i czeladź. Wśród 33 gospodarstw tego typu nie było ani jednego gospodarstwa komorniczego. Innym charakterystycznym zjawiskiem jest to, że gospodarstwa komorników były mniejsze, przeważnie jedno-, dwu- i trzyosobowe. Decydował o tym fakt, iż dzieci komorników musiały wcześniej opuszczać dom rodzicielski w poszukiwaniu źródeł utrzymania. Jeżeli weźmiemy teraz pod uwagę Opole w 1787 r., to gospodarstwa posesjonatów stanowiły tam 36,5%, a więc dużo mniej niż we Lwówku. Ludzie nie zatrudniający sił najemnych reprezentowali 68,6% ogółu gospodarstw

Opola, czyli niemal tyleż co i we Lwówku. Również w Opolu gospodarstwa posesjonatów przeważnie zatrudniały siły najemne. Były one poza tym ludniejsze niż we Lwówku (średnio 5,9 osoby)²².

Jako osobną komórkę społeczną należy traktować rodzinę, czyli zespół osób połączonych więzami krwi. Wyróżniamy rodziny „pełne”, tzn. gdy oboje rodzice żyją wraz z dziećmi, i rodziny szczątkowe (wdowy, wdowcy, rodziny rozbite, o ile mają dzieci, dziadkowie wychowujący wnuków itd.).

Tab. 3. Wielkość rodzin (bez osób samotnych)²³

Treść	Liczba rodzin	Liczba		Przeciętna liczba na jedną rodzinę	
		osób w tych rodzinach	w tym dzieci	osób	
				dzieci	
Miasto właściwe	460	1668	807	3,6	1,7
Przedmieścia	133	521	272	3,9	2,0
Miasto łącznie z przedmieściami	593	2189	1079	3,7	1,8

Jak widzimy, przeciętna rodzina nie była duża. Zastanawiające jest to, że rodziny na przedmieściach były liczniejsze niż w mieście właściwym. Przyczyn tego zjawiska na razie nie sposób wyjaśnić.

Z zagadnieniem rodziny silnie się wiąże problem małżeństw. Ogólnie stwierdziliśmy 461 małżeństw we Lwówku w 1791 r., w tym 312 małżeństw rzemieślników i 34 małżeństwa wyrobników²⁴. Zanalizujemy małżeństwa rzemieślników jako grupę najliczniejszą oraz małżeństwa wyrobników, zasługujących na szczególną uwagę jako jeden z najważniejszych czynników składowych przedproletariatu. Otóż w grupie rzemieślników przeważały małżeństwa, w których mąż jest starszy. Stanowiły one 74,4% ogółu małżeństw tej grupy. Rozpiętość wieku między żoną a mężem była niekiedy dosyć wysoka, przekraczająca nawet lat dwadzieścia. Przeważnie jednak mężowie byli starsi od swoich żon o 6 do 10 lat; małżeństwa takie stanowiły 45,3% ogółu małżeństw z mężem starszym. Małżeństwa o rozpiętości wieku od 11 do 20 lat i ponad 20 lat to — naszym zdaniem — musiały być małżeństwa wdowców

²² Dla Gliwic i Dzierżoniowa brak podobnych danych porównawczych.

²³ Uwzględniliśmy szpital, gdyż ówczesne szpitale były pewnego rodzaju przytułkami, gdzie mieszkaly całe rodziny lub osoby samotne, natomiast pominęliśmy dwóch chłopców będących na wychowaniu u pastora.

²⁴ Obliczenia te przeprowadziliśmy opierając się na tab. 12. Małżeństwa podzieliliśmy na trzy grupy: z mężem starszym, z żoną starszą i w wieku równym.

i wdów, którzy mając pewien kapitał czy względnie prosperujący warsztat mogli sobie pozwolić na dużo młodszego współmałżonka, czy to spośród czeladników, jeśli chodzi o wdowy, czy spośród służących i wyrobnic, jeśli chodzi o wdowców. Jest godne uwagi to, że małżeństwa wśród wyrobników dobierały się podobnie jak i u rzemieślników. Małżeństwa z mężem starszym stanowiły tu 79,4⁰% ogółu małżeństw tej grupy. O ile jednak wśród rzemieślników najwięcej było małżeństw z mężem starszym o 6 do 10 lat, to w tej grupie najwięcej ich było przy mniejszej rozpiętości wieku, mianowicie od 1 do 5 lat (48,2⁰%). Analogicznie mamy wśród wyrobników mniej małżeństw z żoną starszą, bo stanowiły one tylko 11,7⁰%, gdy wśród rzemieślników 18,9⁰%. Wynika z tego, że względy materialne odgrywały przy zawieraniu związków małżeńskich wśród wyrobników nieco mniejszą rolę. Ciekawym zagadnieniem w ówczesnym Lwówku był zupełny brak żonatych czeladników. Wejście bowiem w związki małżeńskie przed uzyskaniem tytułu mistrzowskiego było równoznaczne z rezygnacją z tego awansu (tzw. „wieczni czeladnicy”). Wynikałoby z tego, że w warunkach miejscowych uzyskanie mistrzostwa nie nastroczało trudności dla czeladnika i że nikt nie chciał z takiego awansu rezygnować. Innym problemem wiążącym się z powyższymi jest struktura wieku mieszkańców miasta. Strukturę tę obrazuje tab. 4.

Tab. 4. Struktura wieku ludności Lwówka Śląskiego

Grupa wieku	Mężczyźni		Kobiety		Razem		Liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	
do 14 lat	357	28,0	366	27,2	723	27,6	102,5
od 15—59 lat	803	62,9	875	65,3	1678	64,2	108,9
powyżej 59 lat	116	9,1	99	7,5	215	8,2	85,3
bez podanego wieku	1	—	2	—	3	—	—
Razem	1277	100,0	1342	100,0	2619	100,0	104,3

Ludność w wieku produkcyjnym stanowiła blisko $\frac{2}{3}$ ogółu mieszkańców miasta. Zaznacza się nieduża nadwyżka kobiet. Do ludności w wieku produkcyjnym zaliczyliśmy (mimo że brak danych co do wieku) całą służbę i czeladź, gdyż jest prawie pewne, że wiek jej był w tych granicach. Na 100 mężczyzn przypadało 104,3 kobiety (dla miasta właściwego wskaźnik ten wynosił 103,4, a dla przedmieść 110,9). Dla Opola wskaź-

nik ten kształtował się w 1787 r. w wysokości 105,5, dla Gliwic w tymże 102,4, a dla Dzierżoniowa w 1799 r. 119,5 kobiety na 100 mężczyzn²⁵.

Na podstawie posiadanego spisu ludności postaraliśmy się również o opracowanie zagadnienia emigracji ze Lwówka w interesującym nas okresie. Spis z 1791 r. wymienia 131 osób, które wyemigrowały z tego miasta. Zaznaczyć należy, że emigrowano nie tylko pojedynczo, ale i całymi rodzinami²⁶. Emigranci kierowali się do różnych miejscowości Śląska (86,8% ogółu emigrantów, których nowe miejsce pobytu zdołaliśmy ustalić), chociaż niektórzy z nich znaleźli się też bardzo daleko, np. w Warszawie, Królewcu czy Szczecinie. Kierunki emigracji ilustruje tab. 5.

Tab. 5. Kierunki emigracji ze Lwówka Śląskiego

Nowe miejsce pobytu emigranta	Liczba osób
Śląsk pruski	80
Inne ziemie państwa pruskiego	10
Inne kraje	2
Kierunek emigracji nie znany lub nie zidentyfikowany	39
Razem	131

W przeważającej mierze wychodźcy ze Lwówka udawali się do miast (83,6% wychodźców z ustalonym miejscem pobytu). Ponad 80% wychodźców znajdowało się w wieku produkcyjnym, co wskazuje tab. 6.

Tab. 6. Wiek emigrantów ze Lwówka Śląskiego

Grupa wieku	Mężczyźni		Kobiety		Razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
do 14 lat	5	4,9	5	17,2	10	7,6
15—19 lat	24	23,5	4	13,8	28	21,3
20—29 „	57	55,9	14	48,3	71	54,2
30—39 „	8	7,8	—	—	8	6,2
40—49 „	5	4,9	—	—	5	3,8
wiek nieznan	3	2,9	6	20,7	9	6,9
Razem	102	100,0	29	100,0	131	100,0

²⁵ Zob. Gołachowski, *Opole...*, tab. III, s. 120; tenże, *Gliwice...*, tab. na s. 20; Dziejowski, *op. cit.*, s. 32.

²⁶ Źródło mówi o wyemigrowaniu dwu rodzin w całości. Zob. AP Wrocław, sygn. 2903.

Najwięcej emigrantów ze Lwówka należało do grupy wieku od 20 do 29 lat. Pozostawało to w związku z faktem, że 29% wychodźców to czeladź i służba, czyli ludzie znajdujący się właśnie w tym wieku. Największy jednak odsetek, bo 38,2%, przypadał na majstrów. Świadczyłoby to o poważnych trudnościach przeżywanych przez rzemiosło w rodzimym mieście. Jeśli chodzi o czeladników figurujących w źródle, to prawie wszyscy odbywali wędrowną czeladniczą w celu wyszkolenia się w zawodzie. Strukturę zawodową emigracji przedstawia tab. 7.

Tab. 7. Podział zawodowy emigracji ze Lwówka Śląskiego

Działy zawodowe	Liczba osób
I. Rękodzieła przetwórcze	66
II. Handel	4
III. Usługi	28
IV. Służba publiczna, szkolnictwo i kościół	4
V. Zawód nie określony lub ludzie bez zawodu	29
Razem	131

Spis z 1791 r. pozwolił nam na dość dokładne opracowanie podziału zawodowego ludności Lwówka w tym roku (zob. tab. 12). Prawie przy każdym nazwisku głowy gospodarstwa domowego podano zawód lub źródło utrzymania. W pewnych jednak wypadkach nie określono zawodu głowy gospodarstwa domowego, lub też zamiast niego figuruje określenie oznaczające stan cywilny czy też przynależność do grupy społecznej, jak np. wdowa, panna bądź szlachcic, niektórych określeń zawodów nie udało się zidentyfikować. Dlatego też wszystkie te osoby zmuszeni byliśmy zaliczyć do osobnej grupy.

Z kolei przejdźmy także do problemu czynnych i biernych zawodowo. Podział ten nie jest zupełnie wiarygodny ze względu na to, że nie możemy w nim uchwycić pomagających członków rodziny i dzieci, które pozostając przy rodzicach już zarabkowały samodzielnie. Wyodrębnianie tych osób zwiększyłoby liczbę zatrudnionych w poszczególnych zawodach, a zarazem podniósłby się odsetek czynnych zawodowo. W tych warunkach do czynnych zawodowo możemy zaliczyć z całą pewnością mężczyzn i kobiety stojące na czele gospodarstw domowych oraz służbę i czeladź. Członków rodziny zaliczymy do biernych zawodowo (plus dwóch chłopców — wychowanków). W związku z rozbiciem całej ludności na poszczególne grupy zawodowe powstało pytanie, jak należy potraktować służbę i czeladź. Kwestii tej nie udało się rozwiązać jedno-

licie. I tak w rolnictwie i rękodzielach przetwórczych zaliczyliśmy służbę i czeladź do grup zawodowych ich pracodawców. Nie ulega bowiem wątpliwości, że czeladnicy i terminatorzy zatrudnieni przez majstrów rzemiosł przetwórczych oraz posiadaczy gospodarstw rolnych wykonywali ten sam zawód co ich pracodawcy, jeśli zaś chodzi o służbę domową zatrudnioną przez rzemieślników, to można przyjąć z dużą dozą prawdopodobieństwa, iż używano jej do pracy w warsztatach pracodawców. Natomiast z innych grup zawodowych przenieśliśmy służbę i czeladź do działu usług²⁷. Przeniesienie czeladzi i służby jako czynnych zawodowo do działu usług ogromnie podniosło odsetek czynnych zawodowo w tej grupie.

Po tych uwagach wstępnych przystąpmy z kolei do charakterystyki poszczególnych grup zawodowych.

Z rolnictwa utrzymywała się bardzo niewielka część ludności, bo tylko 4,7%. Większość tych ludzi skupiała się na przedmieściach, stanowiąc tu 19% ogółu ludności. Dla Opola wskaźnik ludności zatrudnionej w rolnictwie wynosił 4,4%, a dla Gliwic 5,2%. W rolnictwie Lwówka najliczniej reprezentowani byli zagrodnicy posiadający dom oraz niewielką działkę ziemi. Występuje tu również zarządca, prawdopodobnie jednego z folwarków miejskich, których miasto posiadało poprzednio cztery, jednak według danych z 1787 r. dwa z nich zostały rozparcelowane²⁸.

We Lwówku z rękodziel przetwórczych utrzymywało się 61,1% ludności (na przedmieściach tylko 37,3%). Jest to wskaźnik bardzo wysoki, jeśli się uwzględni, że dla Opola wynosił on 53,1%, dla Gliwic zaś 57,9%.

W XVI w. Lwówek słynął z produkcji sukna, lecz wojna trzydziestoletnia podcięła jej rozwój. Sytuacja ta poprawiła się nieco w drugiej połowie XVIII w. W 1787 r. Lwówek posiadał 104 majstrów sukienniczych z 30 czeladnikami. Istnieje tu już 1 manufaktura sukiennicza²⁹. O rozmiarach produkcji sukienniczej w 1790 r. informuje nas tab. 8³⁰. Globalna produkcja sukna w tym roku wynosiła 2176 sztuk.

Rozpiętość w produkcji jest tu bardzo duża. I tak 13 sukienników wykazujących się najmniejszymi rozmiarami produkcji wytwarzało łącznie przeszło dwukrotnie mniej niż 2 najbogatsi sukiennicy. Tymczasem właśnie 62% sukienników na ogólną liczbę 74 produkujących wykazuje się produkcją do 30 sztuk rocznie. Najbardziej jaskrawym symptomem upadku sukiennictwa w mieście jest fakt, że z górą $\frac{1}{4}$ sukienników

²⁷ Podział przeprowadziliśmy w oparciu o tab. 12, dzieląc całą ludność na VII grup zawodowych z uwzględnieniem biernych i czynnych zawodowo.

²⁸ *Generalne tabele...*, s. 240.

²⁹ Tamże, s. 155.

³⁰ AP Wrocław, sygn. 2935, s. 391.

Tab. 8 Produkcja sukna przez poszczególnych sukienników

Rozmiary produkcji (w sztukach sukna)	Majstrowie		Przeciętna produkcja na majstra w szt. sukna
	liczba	%	
0—10	13	12,7	5,9
11—20	17	16,7	15,2
21—30	16	15,7	25,5
31—40	9	8,8	35,5
41—50	8	7,9	46,7
51—60	6	5,9	57,1
61—70	—	—	—
71—80	3	2,9	74,6
81—90	2	1,9	86,0
bez produkcji	28	27,5	×
Razem	102	100,0	29,4

Tab. 9. Stosunek procentowy poszczególnych rękodziel przetwórczych we Lwówku Śląskim, Opolu i Gliwicach

Rodzaj rękodziela	Lwówek (1791 r.)	Opole (1787 r.)	Gliwice (1802 r.)
mineralne	0,8	3,6	0,8
metalowe	9,9	6,5	51,8
chemiczne	1,5	3,3	—
włókiennicze	36,6	21,6	19,4
papiernicze	0,1	0,4	—
skórzane	7,3	6,3	3,0
spożywcze	11,4	16,8	4,4
odzieżowe	19,9	27,8	16,4
budowlane	3,5	8,2	2,6
drzewne	7,6	4,4	1,6
różne	1,4	1,1	—
Razem	100,0	100,0	100,0

pozostawała bez zajęcia. Przymuszczać musieli oni najmować się do pracy u najbogatszych sukienników lub z konieczności przechodzili do innych zawodów. Spis z 1791 r. wymienia tylko 90 sukienników, czyli o 13,5% mniej niż w 1787 r. O 50% ulega też redukcji ilość czeladników zatrudnionych w tej branży (z 30 na 15 osób).

W rękodzielnictwach spożywczych zamożnością wyróżniają się przede wszystkim młynarze, gdyż na ogólną ich liczbę 5 aż 4 zatrudnia siły najemne (średnio po 4,7 osoby). Nie ulega zmianie od 1787 r. liczba piekarzy posiadających wówczas 28 ławek. W 1787 r. według Zimmermanna było

18 rzeźników z 28 ławkami³¹, a w 1791 r. mamy już ich tylko 15. Jednocześnie spis wspomina o ławkach pustych, co świadczyłoby również o trudnej sytuacji rzeźnictwa. Tab. 9 obrazuje ciężar gatunkowy poszczególnych gałęzi rękodziel przetwórczych we Lwówku, Opolu i Gliwicach.

Najwięcej rzemieślników — jak widzimy — utrzymywało się we Lwówku z włókiennictwa (ponad $\frac{1}{3}$) oraz z rękodziel odzieżowych i spożywczych. Natomiast w Opolu na czoło wysunęła się grupa rzemiosł odzieżowych, w Gliwicach zaś zdecydowaną przewagę uzyskały rzemiosła metalowe.

Ogólnie z handlu utrzymywało się 3,9% ludności. W łonie tej grupy na jednym biegunie mamy bogatych kupców (Kaufmann), a na drugim ubogich lub dorabiających się dopiero handlarzy-pośredników. Również i tu mamy do czynienia z poważnym odsetkiem zatrudniających siły najemne. Z rozwojem handlu wiąże się sprawa jarmarków i targów w miastach. Pod koniec XVIII w. we Lwówku odbywały się co rok 3 jarmarki oraz 3 targi na bydło i 2 na wełnę³².

Charakterystycznym zjawiskiem w następnej grupie zawodowej, tj. usług, jest wielki odsetek ludności czynnej zawodowo, co wynikało z faktu przerzucenia tu czeladzi i służby, o czym już wspominaliśmy. A ponieważ czeladź i służba nie posiadała rodzin, stąd przewaga czynnych zawodowo nad biernymi.

Następną dosyć wielką grupę (8,1% ogółu ludności) stanowią urzędnicy, drobni funkcjonariusze miejscy i państwowi oraz duchowni i nauczyciele.

Wyrobnicy, inaczej robotnicy dniówkowi, stanowili 6,4% ogółu ludności Lwówka (w tym 22,6% ludności przedmieść). Dla Opolu wskaźnik ten wynosił 9,5%, dla Gliwic 12,5%. Robotnicy dniówkowi najmowali się do różnych prac przy budowie domów, do robót polnych i innych zajęć dorywczych. We Lwówku 73% spośród nich posiadało własne domki (przeważnie na przedmieściach).

Ostatnią grupę tworzyli ludzie, których zawodu nie określono lub nie zidentyfikowano, po części zdeklasowani. Tab. 10 obrazuje ciężar gatunkowy poszczególnych gałęzi zawodowych w życiu gospodarczym miasta³³.

Charakterystycznym zjawiskiem jest tu ogromne znaczenie rękodziel przetwórczych. W nich bezpośrednio było zaangażowanych niemal 60% czynnych zawodowo we Lwówku, podobnie w Gliwicach. Tylko w Opolu

³¹ Zimmermann, *op. cit.*, t. VI, s. 299.

³² *Generalne tabele...*, s. 232.

³³ Dane dla Opolu i Gliwic uzyskaliśmy w wyniku własnych obliczeń. Zob. Gola chowski, *Opole...*, tab. V; tenże, *Gliwice...*, tab. V.

Tab. 10. Stosunek procentowy poszczególnych gałęzi zawodowych we Lwówku Śląskim, Opolu i Gliwicach

Grupa zawodowa	Lwówek (1791 r.)		Opole (1787 r.)		Gliwice (1787 r.)	
	czynni zawodowo	czynni i bierni zawodowo	czynni zawodowo	czynni i bierni zawodowo	czynni zawodowo	czynni i bierni zawodowo
I. Rolnictwo	4,1	4,7	3,6	4,5	4,4	5,2
II. Rękodzieła przetwórcze	58,0	61,1	49,7	53,1	59,4	57,9
III. Wyrobnicy	4,1	6,4	6,3	9,5	10,1	12,5
IV. Handel, komunikacja i przemysł gospodni	3,3	4,6	5,3	8,0	3,7	4,9
V. Usługi	11,2	5,7	13,9	7,1	12,2	5,9
VI. Służba publiczna	6,6	7,0	8,1	9,1	7,6	6,9
VII. Bez określonego zawodu	12,7	10,5	13,1	8,7	2,6	6,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ilość czynnie pracujących w tym dziale nie sięgała 50% wszystkich czynnych zawodowo.

Materiał, jaki posiadamy, nie pozwala na precyzyjne odtworzenie struktury społecznej ludności miasta. W szczególności nie można wyodrębnić statystycznie ani powstającej wtedy niewątpliwie wielkiej burżuazji (niektórzy kupcy i wzbogaceni rzemieślnicy), ani też nie sposób ustalić, jaka część formalnie samodzielnych drobnych wytwórców uległa już proletaryzacji bądź nawet pauperyzacji (dotyczy to zwłaszcza dominującego we Lwówku rzemiosła sukienniczego, w którym niewątpliwie panował system nakładczy). W tych warunkach możemy przeprowadzić raczej formalną tylko klasyfikację materiału, co da w rezultacie bardzo zamącony obraz struktury społecznej. Niemniej i on jest potrzebny dla celów orientacyjnych.

Najpierw wyodrębniliśmy stany uprzywilejowane, znajdujące się właściwie poza obrębem społeczności miejskiej. Do stanów uprzywilejowanych zaliczyliśmy duchowieństwo i szlachtę (wraz z oficerami).

Właściwą ludność miejską podzieliliśmy na trzy grupy. Pierwszą i najliczniejszą warstwę społeczną stanowią posiadacze własnych warsztatów pracy, do której to grupy zaliczyliśmy wszystkich utrzymujących się z rękodzieł przetwórczych oraz z handlu i przemysłu gospodniego

Tab. 11. Struktura społeczna Lwówka Śląskiego, Opola i Gliwic³⁴

Warstwy społeczne	Lwówek Śląski (1791 r.)				Opole (1787 r.)	Gliwice (1802 r.)
	czynni zawodowo		czynni i bierni zawodowo		czynni i bierni zawodowo	czynni i bierni zawodowo
	liczba	%	liczba	%	%	%
Stany uprzywilejowane	19	1,9	30	1,1	1,4	0,9
Posiadacze własnych warsztatów pracy	449	43,9	1634	62,4	50,4	61,1
Pracownicy najemni	426	41,7	685	26,2	39,5	30,4
Nie określone stanowisko społ.	127	12,5	270	10,3	8,7	7,6
Razem	1021	100,0	2619	100,0	100,0	100,0

(prócz służby i czeladzi), a także głowy wszystkich rodzin (wraz z rodzinami) utrzymujących się z rolnictwa (prócz zarządcy folwarku i kilku osób z rodzinami) oraz niektórych przedstawicieli innych gałęzi zawodowych (fryzjer, garkuchmistrz, grabarz, kastrator, kominiarz, łąziebnik, prowadzący bilard oraz cała służba zdrowia). Oczywiście nie należy tej warstwy traktować jako jednolitej. Stan źródeł nie pozwala jednak przeprowadzić ściślejszej analizy statystycznej w celu wyodrębnienia z jednej strony burżuazji, z drugiej drobnych wytwórców już sproletaryzowanych.

Następną z kolei warstwę społeczną tworzą pracownicy najemni, do których zaliczyliśmy całą służbę i czeladź oraz wyrobników, zarządcę folwarku, ludzi pracujących w komunikacji i administracji. I tu klasyfikacja ma charakter formalny, gdyż dla większości przynajmniej czeladników praca najemna była tylko etapem na drodze do usamodzielnienia się.

Ostatnią grupę stanowią ludzie, których stanowisko społeczne trudne jest do określenia ze względu na brak podanego zawodu (prócz tylko szlachty).

³⁴ Zob. Gola chowski, *Opole...*, tabl. IV; tenże, *Gliwice...*, tab. VII. Dla Gliwic nie można było podstawić danych z 1787 r., gdyż zostały one w tabeli ujęte w dużym skrócie, co uniemożliwiło ich wykorzystanie. Również dane co do ilości szlachty w Opolu są niekompletne i zaliczyliśmy tu tylko właściciela folwarku z rodziną.

Tab. 12. Struktura zawodowa ludności Lwówka Śląskiego w 1791 r. (Śródmieście i przedmieścia)

Gałęzie i rodzaje zawodu	Głowy gosp. do- mowego		Członkowie rodziny i krewni				Liczba osób w rodzi- nie	Czelad- nicy	Parobcy	Termi- natorzy	Służące	Chłopcy (wychowanko- wie)	Ogółem osób w gospod- domo- wym
	m.	k.	pow. 14 lat		pon. 14								
			m.	k.	m.	k.							
Ogółem	580	109	153	723	355	365	2285	99	28	60	145	2	2619
I. Rolnictwo chałupnik	31	1	9	44	9	18	112	—	1	—	9	—	122
dzierżawca	1	—	1	2	—	2	6	—	—	—	—	—	6
ogrodnik	3	—	—	4	—	1	8	—	—	—	—	—	8
zarządca	26	1	7	36	7	13	90	—	1	—	9	—	100
	1	—	1	2	2	2	8	—	—	—	—	—	8
II. Przemysł przetwórczy	363	9	84	459	234	232	1381	90	12	53	65	—	1601
1. mineralny ceglarz	3	—	1	4	2	2	12	—	—	1	—	—	13
garncarz	1	—	—	1	2	1	5	—	—	1	—	—	6
kamieniarz	1	—	—	1	—	1	3	—	—	—	—	—	3
2. metalowy i precy- zyjny blacharz	34	1	9	45	32	24	145	8	—	1	5	—	159
cyrklarz	1	—	—	1	1	3	6	—	—	—	—	—	6
gwoździarz	1	—	—	1	1	—	3	—	—	—	—	—	3
iglarz	3	—	—	3	7	3	16	—	—	—	—	—	16
konwisarz	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
kotlarz	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
kowal	2	—	—	2	—	—	4	1	—	—	1	—	6
nożownik	13	—	4	22	8	6	53	6	—	—	—	—	59
	4	—	1	4	3	5	17	—	—	—	1	—	18

ślusarz	4	—	2	7	5	2	20	—	—	1	—	—	21
szlifierz	—	1	—	—	2	2	5	—	—	—	—	—	5
wytwórca nożyc	1	—	1	1	1	—	4	—	—	—	—	—	4
wytwórca zgrzebeł	1	—	1	1	2	2	7	—	—	—	—	—	7
złotnik	2	—	—	2	2	1	7	—	—	—	2	—	9
3. chemiczny fabrykant wos- ku	3	1	1	7	2	5	19	—	—	—	4	—	23
mydlarz	1	—	—	1	—	2	4	—	—	—	2	—	6
	2	1	1	6	2	3	15	—	—	—	2	—	17
4. włókienni- czy	134	2	30	181	81	86	514	26	6	15	25	—	586
blicharz	2	—	—	1	—	3	6	—	—	—	1	—	7
dziewiarz	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2
farbiarz czarny	2	—	—	3	1	—	6	2	2	—	1	—	11
farbiarz piękny	1	—	—	3	1	1	6	—	2	—	1	—	9
foluszniak	1	—	—	1	2	2	6	—	—	1	—	—	7
pasamonik	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
postrzygacz sukna	3	—	—	5	2	—	10	1	—	2	1	—	14
powroźnik	7	—	3	14	2	5	31	1	—	—	—	—	32
pończoszniak ręczny	7	—	1	9	7	5	29	3	—	—	1	—	33
przędzacz	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
sukiennik	89	1	22	111	49	56	328	15	1	9	17	—	370
tkacz caju	1	—	1	1	1	—	4	1	—	—	—	—	5
tkacz sukna	14	1	2	27	11	10	65	3	—	1	1	—	70
wykańczalnik sukna	2	—	1	3	5	3	14	—	—	2	—	—	16
wytwórca wstążek	2	—	—	3	—	1	6	—	—	—	1	—	7
5. papierniczy introligator	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2
	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2

Gałęzie i rodzaje zawodu	Głowy gosp. domowego		Członkowie rodziny i krewni				Liczba osób w rodzinie	Czeladnicy	Parobcy	Terminatorzy	Służące	Chłopcy (wychowankowie)	Ogółem osób w gospod. domowym
	m.	k.	pow. 14 lat		pon. 14								
			m.	k.	m.	k.							
6. skórzany	27	—	7	34	19	14	101	4	—	5	6	—	116
białoskórnik	5	—	1	6	4	1	17	—	—	—	1	—	18
garbarz (czerwonoskór.)	2	—	—	2	3	2	9	—	—	—	1	—	10
kurdybanik	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
paśnik	3	—	1	5	4	2	15	1	—	1	—	—	17
rymarz	10	—	3	13	6	8	40	2	—	1	4	—	47
siodlarz	6	—	2	8	2	1	19	1	—	3	—	—	23
7. drzewny	24	2	8	31	17	19	101	9	—	10	1	—	121
bednarz	6	1	3	10	4	2	26	1	—	—	—	—	27
koszykarz	1	—	—	1	5	1	8	—	—	—	—	—	8
sitarz	1	1	1	1	1	1	6	—	—	—	—	—	6
stelmach	5	—	1	5	3	8	22	—	—	1	—	—	23
stolarz	7	—	3	9	3	4	26	3	—	9	—	—	38
tokarz	4	—	—	5	1	3	13	5	—	—	1	—	19
8. spożywczy	39	3	10	40	23	25	140	13	6	10	14	—	183
browarnik (piwowar)	1	—	—	1	2	1	5	1	—	—	1	—	7
cukiernik	2	—	1	1	1	—	5	—	—	—	—	—	5
likiernik (destylator)	1	1	—	1	—	1	4	1	—	—	1	—	6
młynarz	5	—	3	6	7	3	24	4	5	4	6	—	43
piekarz	14	1	3	15	6	11	50	4	1	3	4	—	62
piernikarz	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
rzeźnik	15	—	3	16	7	8	49	3	—	3	1	—	56
tabacznik	—	1	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	2

9. odzieżowy	77	—	14	91	44	45	271	29	—	11	8	—	319
guzikarz	3	—	1	3	2	1	10	3	—	1	3	—	17
kapelusznik	3	—	1	5	6	2	17	1	—	3	—	—	21
kaletnik	5	—	—	6	2	2	15	—	—	2	1	—	18
krawiec	17	—	1	18	10	8	54	7	—	2	1	—	64
kuśnierz	15	—	3	18	6	8	50	1	—	1	2	—	54
łatacz obuwia	1	—	—	1	—	1	3	—	—	—	—	—	3
szewc	33	—	8	40	18	23	122	17	—	2	1	—	142
10. budowlany	15	—	1	18	10	10	54	—	—	—	1	—	55
cieśla	5	—	—	8	2	3	18	—	—	—	—	—	18
malarz	2	—	—	2	2	2	8	—	—	—	—	—	8
murarz	5	—	1	5	6	5	22	—	—	—	1	—	23
szklarz	3	—	—	3	—	—	6	—	—	—	—	—	6
11. różny	6	—	3	7	4	2	22	1	—	—	—	—	23
grzebiennik	2	—	—	2	2	—	6	1	—	—	—	—	7
perukarz	3	—	2	4	—	2	11	—	—	—	—	—	11
rytownik	1	—	1	1	2	—	5	—	—	—	—	—	5
III. Wyrobnicy	41	—	13	50	29	33	166	—	—	—	1	—	167
IV Handel, komuni- kacja, przemysł gospodni	33	1	6	39	23	19	121	2	7	—	24	—	154
1. handel	21	1	3	26	17	16	86	2	1	—	15	—	102
handlarz	3	—	—	6	7	3	19	—	—	—	2	—	21
handlarz skór	1	—	—	1	—	2	4	—	—	—	1	—	5
handlarz winem	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	1	—	3
handlarz zbożem	1	—	1	1	2	2	7	—	—	—	—	—	7
kupiec korzenny	2	—	—	1	—	1	4	—	—	—	—	—	4
kupiec średni (Handelsman)	4	—	—	5	1	2	12	1	—	—	2	—	15
kupiec wielki (Kaufmann)	7	1	2	9	4	4	27	1	—	—	7	—	35
kupiec suknem	1	—	—	1	2	1	5	—	1	—	2	—	8

Gałęzie i rodzaje zawodu	Głowy gosp. domowego		Członkowie rodziny i krewni				Liczba osób w rodzinie	Czeladnicy	Parobcy	Terminatorzy	Służące	Chłopcy (wychowankowie)	Ogółem osób w gospod. domowym
	m.	k.	pow. 14 lat		pon. 14								
			m.	k.	m.	k.							
skupywacz przędzdy	1	—	—	1	1	1	4	—	—	—	—	—	4
2. komunikacja	6	—	1	9	3	2	21	—	—	—	1	—	22
pocztmistrz	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	1	—	3
posłaniec poczt.	1	—	—	3	2	—	6	—	—	—	—	—	6
posłaniec gminny	1	—	—	2	—	—	3	—	—	—	—	—	3
woźnica	2	—	—	2	1	2	7	—	—	—	—	—	7
pocztylion	1	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	3
3. przemysł													
gospodni	6	—	2	4	3	1	16	—	6	—	8	—	30
dzierżawca piwnicy	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	3
gospodnik	2	—	2	1	—	—	5	—	3	—	3	—	11
karczmarz	1	—	—	1	2	—	4	—	1	—	2	—	7
szynkarz gorzałki	2	—	—	2	1	1	6	—	1	—	2	—	9
V. Usługi	13	—	5	13	9	8	48	3	—	3	3	—	57
fryzjer	3	—	—	2	—	1	6	2	—	2	1	—	11
garkuchmistrz	1	—	—	1	1	—	3	—	—	—	—	—	3
grabarz	2	—	1	4	3	4	14	—	—	—	—	—	14
kastrator	1	—	—	1	3	2	7	—	—	—	—	—	7
kominiarz	1	—	—	1	—	—	2	1	—	1	1	—	5
łaziebnik	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2
masztalarz	1	—	2	1	—	—	4	—	—	—	—	—	4
palacz	1	—	1	1	1	1	5	—	—	—	—	—	5
prowadzący bilard	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
strzelec	1	—	1	1	1	—	4	—	—	—	—	—	4

VI. Służba publiczna,
kościół, służba
zdrowia

1. urzędnicy
i oficerowie

akcyznik	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
audytor	1	—	—	1	—	1	3	—	—	—	—	3
dyrektor miasta	1	—	—	1	1	1	4	—	—	—	1	5
inspektor policji	1	—	1	2	—	1	5	—	—	—	1	6
inspektor	1	—	—	3	—	—	4	—	—	—	—	4
kontroler akcyzny	1	—	1	2	—	2	6	—	—	—	1	7
kancelista rządowy	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
pisarz bramowy	3	—	—	3	1	1	8	—	—	—	—	8
poborca akcyzy powiatowy pobor-	1	—	—	1	1	3	6	—	—	—	—	6
ca podatków	1	—	—	1	—	2	4	—	1	—	1	6
rotmistrz	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2
rurmistrz	1	—	1	2	1	1	6	—	—	—	—	6
senator	5	—	1	2	4	—	12	—	1	—	6	19
skarbnik miejski	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
syndyk	1	—	—	1	2	1	5	—	—	—	2	7
wizytator akcyzny	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	2

2. niżsi funk-
cjonariusze
i podoficero-
wie

dozorca bramy miejskiej	15	—	2	21	8	4	50	—	—	—	2	—	52
dozorca wagi miejskiej	1	—	—	1	1	—	3	—	—	—	—	—	3
dozorca żebraków (Armenvolgt)	1	—	—	1	1	1	4	—	—	—	1	—	5
	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2

66

1

9

58

24

23

181

1

3

1

23

2

211

22

—

4

20

10

13

69

—

2

—

13

—

84

1

—

—

—

—

—

1

—

—

—

—

—

1

1

—

—

1

—

1

3

—

—

—

—

—

3

1

—

—

1

dyrektor miasta	1	—	—	1	1	1	4	—	—	—	1	5
inspektor policji	1	—	1	2	—	1	5	—	—	—	1	6
inspektor	1	—	—	3	—	—	4	—	—	—	—	4
kontroler akcyzny	1	—	1	2	—	2	6	—	—	—	1	7
kancelista rządowy	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
pisarz bramowy	3	—	—	3	1	1	8	—	—	—	—	8
poborca akcyzy powiatowy pobor-	1	—	—	1	1	3	6	—	—	—	—	6
ca podatków	1	—	—	1	—	2	4	—	1	—	1	6
rotmistrz	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2
rurmistrz	1	—	1	2	1	1	6	—	—	—	—	6
senator	5	—	1	2	4	—	12	—	1	—	6	19
skarbnik miejski	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
syndyk	1	—	—	1	2	1	5	—	—	—	2	7
wizytator akcyzny	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	2

15

—

2

21

8

4

50

—

—

—

2

—

52

1

—

—

1

1

—

3

—

—

—

—

—

3

1

—

—

1

1

1

4

—

—

—

1

—

5

1

—

—

1

—

—

2

—

—

—

—

—

2

Gałęzie i rodzaje zawodu	Głowy gosp. domowego		Członkowie rodziny i krewni				Liczba osób w rodzinie	Czeladnicy	Parobcy	Terminatorzy	Służące	Chłopcy (wychowankowie)	Ogółem osób w gospod. domowym
	m.	k.	pow. 14 lat		pon. 14								
			m.	k.	m.	k.							
dragon ziemski	1	—	—	1	—	1	3	—	—	—	—	—	3
kat	1	—	—	1	2	—	4	—	—	—	—	—	4
nadzorca w szpitalu	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	2
oprawca	1	—	—	2	1	1	5	—	—	—	—	—	5
sługa miejski	1	—	—	4	2	—	7	—	—	—	—	—	7
stróż nocny	4	—	—	7	1	—	12	—	—	—	—	—	12
wachmistrz	2	—	—	1	—	—	3	—	—	—	1	—	4
woźny miejski	1	—	2	1	—	1	5	—	—	—	—	—	5
3. szkolnictwo i kościoły duchowny katolicki	24	—	3	14	3	4	48	—	—	1	5	2	56
dzwonnik	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2
muzyk miejski	2	—	—	3	—	1	6	—	—	—	—	—	6
organista	2	—	2	4	1	1	10	—	—	1	1	—	12
nauczyciel	2	—	—	3	—	—	5	—	—	—	—	—	5
pastor	1	—	1	1	1	—	4	—	—	—	—	—	4
służba kościelna	2	—	—	3	1	2	8	—	—	—	2	2	12
zakonnik	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	3
4. służba zdrowia	12	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	12
aptekarz	5	1	—	3	3	2	14	1	1	—	3	—	19
chirurg	2	—	—	1	—	—	3	—	—	—	1	—	4
lekarz	1	—	—	1	2	—	4	1	—	—	1	—	6
położna	2	—	—	1	1	2	6	—	1	—	1	—	8
	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1

VII. Zawód niewia- domy lub ludzie bez zawodu	33	97	27	60	27	32	276	3	5	3	20	—	307
byli cegielnik emerytowany do- zorca wagi miejskiej	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	1	—	3
inwalida	4	—	—	2	1	—	7	—	—	—	—	—	2
komornik	11	2	—	4	4	6	27	—	1	—	2	—	7
mieszczanka panna	—	3	1	—	—	1	5	—	—	—	—	—	30
szlachcianka panna	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	5
podopieczni w szpitalu	7	7	2	17	—	3	36	—	—	—	—	—	2
szlachcic	2	—	1	2	—	—	5	—	—	—	—	—	36
wdowa komornica	—	47	3	16	8	5	79	—	—	—	—	—	5
wdowa właścic. domu	—	27	17	12	8	13	77	2	1	2	7	—	79
właściciele do- mów (bez zaw.)	4	9	3	4	4	3	27	1	3	1	8	—	89
zawód nieznaný	3	—	—	2	—	—	5	—	—	—	—	—	40
żona cieśli (żołnierka)	—	1	—	—	2	1	4	—	—	—	—	—	5
													4

DIE BEWOHNER VON LWÓWEK ŚLĄSKI IN SCHLESILIEN IM LICHT EINER BEVÖLKERUNGSLISTE VOM JAHRE 1791

Der Artikel hat statistisch-beschreibenden Charakter und behandelt wirtschaftlich-demographische Probleme einer niederschlesischen Stadt mittlerer Größe gegen Ende der feudalen Epoche. Er will die Forschungen Stefan Golachowski's zur Bevölkerungsentwicklung der oberschlesischen Städte Opole und Gliwice während des gleichen Zeitabschnittes ergänzen und dabei zur Revision der in der deutschen Literatur herrschenden Auffassung beitragen, daß angeblich die mittleren Städte Niederschlesiens in gesellschaftlicher und wirtschaftlicher Hinsicht denen Oberschlesiens um ein Beträchtliches voraus seien, da letztere von Polen besiedelt sind.

Hauptquelle der Untersuchungen ist die preußische „Seelentabelle“ von 1791. Damals zählte man in Lwówek Śląski 376 Bürgerhäuser und nur 2619 Einwohner. Zwei Drittel aller Bewohner standen im erwerbsfähigen Alter. Unter allen Berufen der Stadt war der Sektor des verarbeitenden Handwerks (Textilien, Leder, Kleidung) mit 61,1% am zahlreichsten vertreten. Dabei ist auffällig, daß ein Viertel der Tuchmacher ohne Beschäftigung war. Sehr schwach vertreten war der Ackerbau.

Eine interessante Berufsgruppe stellten die Tagelöhner dar, augenscheinlich schon Vorläufer des Proletariats. Sie verdingten sich zu Bauarbeiten, zur Feldbestellung und anderen Gelegenheitsbeschäftigungen.

Auch dem Problem der Abwanderung aus Lwówek Śląski wird Beachtung geschenkt und nachgewiesen, daß sich diese nach den größeren Städten Schlesiens ergoß.

Ein Vergleich der Angaben aus Lwówek Śląski, bzw. aus Opole und Gliwice läßt in der ökonomischen und gesellschaftlichen Entwicklung dieser Städte eine ganze Reihe konvergenter Zeichen in Erscheinung treten.